

Προσωπικό ή οδόσημα μιας σχέσης

Του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΡΑΓΗ**

Είδα πρώτη φορά τις εγκαταστάσεις του «Ηπειρωτικού Αγώνα» όταν ήμουν στην έκτη του δημοτικού. Ο τότε δάσκαλός μου Κώστας Λαζαρίδης μας πήγε όλη την τάξη να δούμε πώς είναι το τυπογραφείο μιας εφημερίδας. Γραφείο και τυπογραφείο βρίσκονταν στην οδό Δαγκλή απέναντι περίπου από την πολυκατοικία που στεγάζεται τώρα η εφημερίδα «Νέοι Αγώνες». Υπήρχαν εκεί δύο δωμάτια που επικοινωνούσαν από μια μεσόπορτα, μόνιμα ανοιχτή. Το πρώτο, αυτό που μόλις έμπαινες μέσα, ένα ισόγειο που ήταν το γραφείο του εκδότη και το πιεστήριο. Το δεύτερο, μετά την απέναντι μεσόπορτα, μερικά σκαλιά χαμηλότερα, σχεδόν υπόγειο, όπου γινόταν η στοιχειοθεσία με το χέρι. Ότι θυμούμαι περισσότερο από αυτή την πρώτη επίσκεψη, είναι τα πολλά κουτάκια με τα στοιχεία, τοποθετημένα σε πλαγια στο επίπεδο και τα μαυρισμένα χέρια των δυο τυπογράφων. Οπωσδήποτε δεν κατάλαβα τι συνέβαινε μ' αυτά τα πραιματάκια, που δένονταν, λείει, σε δεσμίδες και τελάρα κι έφτιαχαν ολόκληρη εφημερίδα. Το πιεστήριο το θυμούμαι αμυδρά.

Η δεύτερη επίσκεψη στον ίδιο χώρο έγινε το καλοκαίρι του 1961, όντας φοιτητής. Αμέσως μετά την είσοδο στο ισόγειο δωμάτιο, δεξιά, ήταν ακόμα το γραφείο του Κυρ Θύμιου. Εκείνο το αυγουσιάτικο απόγευμα έλειπε κι εκεί γύρω από το γραφείο του γινόταν ένα άτυπο συμβούλιο. Ο Φριξός Τζιόβας, ο Γιάννης Δάλλας, ο Τάκης Καρβέλης, ο Χριστόφορος Μηλιώνης, ο Αχιλλέας Λεοντάρης κι ο Λευτέρης

Τζάλλας συζητούσαν σχετικά με την ύλη του ενδέκατου τεύχους του περιοδικού «Ενδοχώρα» που τυπωνόταν. Η «Ενδοχώρα» έβγαινε στο τυπογραφείο του «Ηπειρωτικού Αγώνα» και μέλη της εκδοτικής ομάδας ήταν, τόσο ο Λευτέρης, όσο και ο Κίμωνας Τζάλλας. Εκεί είδα πρώτη φορά τον Καρβέλη, το Μηλιώνη, το Λεοντάρη και το Λευτέρη Τζάλλα. Τον Τζιόβα, αν και δεν τον είχα τυπικά δάσκαλο ποτέ, τον θεωρούσα ήδη δάσκαλό μου σε πολλά. Στην έκτη τάξη του δημοτικού βρέθηκα στην Παιδόπολη «Ο Άγιος Κωνσταντίνος» (στον Κουραμπά, δίπλα στο «Ξενία»), με δάσκαλο, όπως είπα, το Λαζαρίδη. Όταν τελείωσαν τα μαθήματα της χρονιάς ο Φριξός μας μάζενε κάθε Σάββατο και μας διάβαζε λογοτεχνικά κείμενα. Μας έδινε και παιδικά βιβλία να διαβάσουμε - «θυμούμαι πως μου είχε δώσει τον Δον Κιχότη και το Χωρίς οικογένεια. Μας έκανε επίσης προπόνηση στην ποδοσφαιρική ομάδα που είχαμε. Μεταξύ μας υπήρχε κάτι περισσότερο γιατί ήταν φίλος με τον μεγαλύτερο αδερφό μου Βασίλη. Εκεί πάντως στον «Ηπειρωτικό Αγώνα» τον έβλεπα ξανά μετά από πολλά χρόνια και θυμούμαι το στοργικό ενδιαφέρον του όταν έμαθε πώς είχα φέρει κάτι ποιητικά κείμενα για την «Ενδοχώρα».

Από εκείνο το αυγουσιάτικο απόγευμα έγινα τακτικός επισκέπτης αυτού του χώρου, όπου τώρα πιο πέρα από το γραφείο του εκδότη, στο κέντρο περίπου του δωματίου, ήταν στημένη μια λινοτυπική μηχανή. Αυτή η μηχανή ήταν το βασικό μας. Δούλευε με λιωμένο κασσίτερο και έβγαζε σειρές ολόκληρες για τύπωμα -όχι γράμμα γράμμα όπως με τη στοιχειοθέτηση στο χέρι. Αν γινόταν κάπου στη σειρά κάποιος λάθος, έπρεπε να χυθεί πάλι ολόκληρη η σειρά και δυστυχώς συνέβαινε πολλές φορές να βγαίνει άλλο λάθος σε άλλο σημείο. Και τότε... ο Δάλλας το συζητού-

σε για τρίτη διόρθωση, ο Λευτέρης έκανε φιλότιμες προσπάθειες, αλλά... Αλλά η εφημερίδα είχε ανάγκη το «μέταλλο» της λινοτυπικής και ο χρόνος ήταν περιορισμένος... Τέλος πάντων τον ερχόμενο χρόνο έγινα μέλος της εκδοτικής ομάδας στην «Ενδοχώρα» και τα καλοκαίρια που είχα διακοπές, όπως και τα περισσότερα μέλη που ήταν εκπαιδευτικοί, προσπαθούσα να βοηθήσω στις ανάγκες του Περιοδικού. Ανάγκες που σχεδόν όλο το χρόνο έπεφταν στις πλάτες του Δάλλα. Την 21η του Απριλίου του 1967, κι ενώ είχε τυπωθεί ήδη το μισό 38ο τεύχος, η έκδοση της Ενδοχώρας σταμάτησε.

Πέρασαν έκτοτε αρκετά χρόνια - και τι χρόνια! Το 1978 επέστρεψα στα Γιάννινα ως επαγγελματίας. Από τους πρώτους που μ' επισκέφτηκαν ήταν ο Λευτέρης. Η κουβέντα που πιάσαμε το έφερε κάποια στιγμή στη θάλασσα και στα ψαρέματα. Έτσι έμαθα για το Μούρτο, το σπίτι του Κίμωνα, τη βάρκα κ.λπ. Το αποτέλεσμα ήταν ν' αρχίσει ένα πήγαιν' έλα με τον Κίμωνα στο Μούρτο. Μπάνιο, ψάρεμα και πολλή κουβέντα... Εκεί στο Μούρτο γνώρισα μετά την οικογένεια του Λευτέρη: τη Λουκία και τα παιδιά, τη Γκέλη, την Τιτίκα, το Θυμιάκο. Ένα βράδυ λοιπόν, να 'μαστε με τον Κίμωνα στις νέες εγκαταστάσεις του «Ηπειρωτικού Αγώνα», στην Ελεούσα. Άλλο κτίριο, άλλο περιβάλλον. Καμιά σχέση με το χώρο, το προσωπικό, τα τυπογραφικά στοιχεία ή τη λινοτυπική μηχανή της οδού Δαγκλή... Οι νέες εγκαταστάσεις ήταν ευρύτερες και τεχνολογικά σύγχρονες. Παρ' όλα αυτά, ως ατμόσφαιρα, μου φάνηκαν λιγότερο οικείες από τις στενάχωρες εκείνες στη Δαγκλή.

Περιοδικό δεν είχαμε πια, αλλά η εφημερίδα είχε συνδεθεί με τις συγγραφικές μου μετρεφεροδουλείες και κάπου κάπου έδινα κείμενα για δημοσίευση. Αυτά ώσπου

ήρθε ξαφνικά σαν κεραυνός ο θάνατος του Λευτέρη. Και λίγα χρόνια αργότερα του Κίμωνα... Έμεινε η Λουκία να τα βγάλει πέρα με την οικογένεια και την εφημερίδα, έχοντας τη συμπαράσταση του αδερφού της, του προσωπικού και των παλιών συνεργατών. Και θα πρέπει να της αναγνωριστεί ότι στις απαιτήσεις αυτού του δύσκολου ρόλου, αν και άπειρη από εκδοτικά πράγματα, ανταποκρίθηκε πανάξια.

Ένωθα πάντα φίλος του «Ηπειρωτικού Αγώνα» και ιδιαίτερη συμπάθεια προς τη Λουκία και τα παιδιά της. Το γεγονός ωστόσο του χαμού των δύο αδελφών δεν ήταν δίχως ψυχολογικές συνέπειες. Έλειψε ο παλιός προσωπικός δεσμός με τους δυο άντρες. Η συνεργασία βέβαια με την εφημερίδα συνεχιζόταν, αλλά αραιότερα. Υπήρχαν όμως και ιδιαίτερες στιγμές. Στις 24-2-1995, άλλη εκδοτική επέτειος πάλι, είχα συνεργαστεί μ' ένα κείμενο για την «Κυρά - Φροσύνη» (την τοποθεσία και το κεντρικό) της δεκαετίας του '50. Επίσης στις 12 του Μάη του 1989, το απόγευμα, βρεθήκαμε με τη Λουκία στην αίθουσα της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (τι μακρονόμο και τίτλος!). Η Εταιρεία Συγγραφέων είχε οργανώσει εκεί εκδήλωση στη μνήμη του Κίμωνα και είχα ορισθεί ομιλητής. Το κείμενο αυτής της ομιλίας δημοσιεύτηκε στις 16 του ίδιου μήνα στον «Ηπειρωτικό Αγώνα»...

Πέρασαν πάλι αρκετά χρόνια. Το 1996 κυκλοφορούσε στα Γιάννινα ένα μηνιαίο λιλιπούτειο δημοσιογραφικό πράμα που λεγόταν «Εφημερίδα». Μου το 'φερε μια μέρα στο γραφείο ο Γιάννης Παπαδημητρίου και το 'κανα γούστο για το θάρρος της, αρκετά εύστοχης, γνώμης του. Έστειλα συνεργασία και αργότερα γνώρισα τον εκδότη του. Τον άλλο χρόνο ο ίδιος εκδότης έβγαλε ένα περιοδικάκι ποιικλής ύλης με τίτλο «Μικρόπολις». Και τον επόμενο χρόνο τον «Ηπειρωτικό Αγώνα» του Σαββά-

του» κ.λπ. Σ' όλα τα στάδια είμυνα συνεργάτης του. Πρόκειται για το Νίκο Αλιμπανόπουλο από τη Σύρο, που ανήκει ήδη δημοσιογραφικά και όχι μόνο στην οικογένεια του «Ηπειρωτικού Αγώνα». Κι έτσι να που βρέθηκα πάλι στα τυπογραφεία της εφημερίδας. Αλλά τώρα κάτι άλλαξε: αγκαλιές και φιλιές με τα παιδιά του Λευτέρη και της Λουκίας. Την Τιτίκα στα ηλεκτρονικά, τον Θύμιο στη Σύναξη. (Με τα πρώτα άρθρα του Θύμιου, πριν να τον συναντήσω άντρα τώρα, είχα τηλεφωνήσει στη Λουκία για να της πω πόσο καλή εντύπωση μου έκαναν). Και η Γκέλη; Η Γκέλη που τόσο πίστευε στο συγγραφικό της τάλαντο ο θεός της ο Κίμωνας; Όχι δεν ήταν εκεί. Η λιγύλογη Γκέλη έχει άλλη δουλειά. Με την ευκαιρία ήθελα να πω ότι δεν διέψευσε την πρόβλεψη του θεού της, θα χρειαστεί όμως να είναι πιο συστηματική συγγραφικά από εκείνον.

Λέπω από τα Γιάννινα κάπου ενάμισον χρόνο. Όλο αυτό το διάστημα ο «Ηπειρωτικός Αγώνας» έρχεται με το Ταχυδρομείο καθημερινά, με τα νέα της πατρίδας, να μου κάνει συντροφιά. Και θα συνεχιστεί φαντάζομαι, μέχρι, όχι πολύ αργά, να επιστρέψω πάλι στα Γιάννινα. Πιο κοντά, από γεωγραφική άποψη θέλω να πω, στα έργα και στις μέρες της τρίτης τζαλαϊκής γενιάς, που έχει πάρει στα χέρια της αυτή τη μακρόβια δημοκρατική εφημερίδα.

Υστερόγραφο: Τώρα καθώς διαβάζω αυτό το σύντομο χρονικό της σχέσης μου με την εφημερίδα, διαπιστώνω λίγο εκπληκτος πως αυτή η σχέση, έστω και με κάποια διαλείμματα, τραβάει μια ζωή! Αλήθεια μια ζωή σχεδόν. «Πώς πέρασαν τα χρόνια» ποιητή. «Δώδεκα και μισή»: σαν μια στιγμή, σαν δυο, σαν τρεις...

Ο Γιώργος Αράγης είναι συγγραφέας και κριτικός λογοτεχνίας. Συνεργάτης της «Ενδοχώρας» που εκδόθηκε στα Γιάννινα την δεκαετία του '50